

UDK 821.161.1.09-31Dostojevski F. M.:81'25=163.6

Natalia Kaloh Vid

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

natalia.vid@siol.net

POSODABLJANJE PREVODOV: PREVAJANJE KULTURNOSPECIFIČNIH ELEMENTOV V PRVIH DVEH KNJIGAH ROMANA *BRATJE KARAMAZOVI*

Roman F. M. Dostojevskega *Bratje Karamazovi* je bil v slovenščino preveden dvakrat. Leta 1929 ga je prvič prevedel Vladimir Levstik, leta 2010 pa je izšel posodobljen prevod Boruta Kraševca. Ta razprava sodi v širši kontekst ovrednotenja učinka posodobljenih prevodov z vidika rabe podomačitvenih in potujitvenih prevajalskih strategij ob prevajanju kulturnospecifičnih izrazov. Ob tem bomo preizkusili teorijo posodabljanja prevodov, t. i. hipotezo posodabljanja prevodov, ki vsak nadaljnji prevod interpretira kot poskus »izboljšanja« prejšnjega, pri čemer se pojem »izboljšanje« definira na podlagi stopnje ohranitve tujega v prevodu. Oba prevoda opazujemo na mikrobeseidni ravni, in sicer na ravni posamičnih besed, pri čemer nas zanima ustreznost prevoda kulturnospecifičnih detajlov.

Ključne besede: Dostojevski, posodabljanje, Levstik, Kraševcec

F. M. Dostoevsky's novel *The Brothers Karamazov* has been translated into Slovenian twice. Vladimir Levstik's translation was published in 1929 and Borut Krashevec's re-translation in 2010. The current analysis is part of a discussion on the effect of re-translations from the perspective of using domesticating and foreignizing strategies when rendering culturally specific items. The analysis seeks to evaluate the "Re-translation Hypothesis," which interprets each subsequent translation as an attempt to "improve" the previous, defining "improvement" by merely one criterion—i.e., keeping as many foreign elements in the translation as possible. We analyzed both translations on the micro-linguistic level and focused on the issue of equivalence when translating culturally specific terms.

Keywords: Dostoevsky, re-translation, Levstik, Krashevec

1 Uvod

Dela Fjodorja Mihajloviča Dostojevskega, enega največjih imen ruske klasične književnosti devetnajstega stoletja, so v slovenščino prevedena skoraj v celoti. Slovenskemu bralcu je ob pisateljevih romanih dostopnih tudi nekaj zbirk kratke proze in dnevniških zapisov, npr.: *Stričkove sanje in druge povesti* v prevodu Vere Brnčić idr. (1972), *Mali junak* v prevodu Josipa Vidmarja (1970), *Netočka Nezvanova* v prevodu Severina Šalija (1977), *Dnevnik pisatelja 1* in *Nespodobna anekdota* v prevodu Urše Zabukovec (2007), *Dnevnik pisatelja 2* v prevodu Boruta Kraševca (2007). Ob tem je zanimivo, da je bilo nekaj prevodov romanov Dostojevskega posodobljenih, kar za slovenski knjižni trg zaradi finančnih in drugih razlogov ni

običajno.¹ Tako je denimo Levstikov prevod *Ponižanih in razžaljenih* (1907) najprej posodobil Severin Šali (1958), nato pa še Borut Kraševc (2017). Dve posodobitvi, in sicer Vinka Cudermanna in Marjana Poljanca (2002), je doživel tudi Levstikov prevod romana *Zločin in kazen* (1908). Janko Moder, ki je ob Levstiku v slovenščino prevedel največ del Dostojevskega, je posodobil kar tri Levstikove prevode romanov, in sicer *Besi* (1919) leta 1960, *Zapiski iz mrtvega doma* (1912) leta 1962 ter Selo Stepančikovo in njegovi prebivalci (1929) leta 1979. Prevod romana *Bratje Karamazovi*, ki ga je Levstik prevedel leta 1929,² je leta 2010 posodobil Borut Kraševc.³ Roman *Zapiski iz podtalja* je prevedel Janko Moder (1999), posodobljeni prevod Urške Zabukovec pa je izšel leta 2017. Prevodi ostalih romanov Dostojevskega, *Idiot* (Janko Moder, 1959), *Izpoved mladega človeka* (Janko Moder, 1979), *Bedni ljudje* (Alenka Glazer, 1954), *Mladenič* (Janko Moder, 1966) ter *Srečelovec* (Drago Bajt, 1991), v slovenščini še niso bili posodobljeni. Prepričanje, da vsak naslednji prevod literarno delo na novo ovrednoti in ga približa širšemu krogu bralcev, je eden od aksiomov številnih literarnih teorij. Odprto pa ostaja vprašanje, do katere mere (in če sploh) naj prevajalec sledi smernicam, ki so jih začrtali njegovi predhodniki.

Razprava sodi v širši kontekst ovrednotenja posodobljenih prevodov z vidika rabe podomačitvenih in potujitvenih prevajalskih strategij pri prevajanju kulturnospecifičnih izrazov. Osredotoča se na analizo obeh slovenskih prevodov prvih dveh knjig romana Dostojevskega *Bratje Karamazovi*. Osrednji namen razprave je preizkusiti teorijo posodabljanja prevodov,⁴ t. i. hipotezo posodabljanja prevodov.⁵ Rezultati analize bodo pokazali, ali je Levstik pri prevajanju kulturnospecifičnih elementov uporabljal postopke podomačitve ter se ravnal po okusu ciljnih bralcev in ali je v prevodu Kraševca mogoče zaslediti odmik od podomačitvenih postopkov v prid ohranitvi tujosti izvornika. Poglobljena in širša interpretacija posameznih izhodiščnih tematskih vozlišč literarnega dela bi preseгла zastavljene okvire raziskave, zato se razprava omejuje na analizo prevodov posameznih znotrajbesedilnih elementov, ki jih opredeljujemo kot kulturnospecifične realije, značilne za rusko kulturo devetnajstega stoletja, na nižjih jezikovnih ravneh, na mikrobeseidni ravni ob upoštevanju širšega konteksta le v prvi in drugi knjigi romana, pri čemer nas zanima ustreznost njihovega prevoda. Najzanimivejša spoznanja so ponazorjena s primeri izvirnega besedila iz obeh slovenskih prevodov.

Zaradi večje preglednosti so kulturnospecifični izrazi razdeljeni v dva tematska sklopa: (1) življenje in socialni ustroj ruske družbe v devetnajstem stoletju (plemstvo

¹ Prevodi del drugega ruskega klasika, Mihaila Afanasjeviča Bulgakova, se denimo niso posodabljali že več let. Tako imamo v slovenščini samo en prevod *Bele garde* (1975) in *Mojstra in Margarete* (1971). Založbe se namreč največkrat odločajo samo za popravke in osvežitve obstoječih prevodov, medtem ko so povsem novi prevodi prej izjema kot pravilo.

² Za namen razprave smo uporabili 3. ponatis prevoda iz leta 1979.

³ V intervjuju za časopis *Dnevnik* je prevajalec dejal, da je do tedaj edini slovenski prevod Vladimirja Levstika jezikovno zelo zastarel, zato deluje precej arhaično. Prav zastaranje jezika je ena največjih motivacij za posodabljanje obstoječih prevodov.

⁴ Z izrazom *posodabljanje* so mišljeni vsi nadaljnji prevodi celotnega besedila ali delov besedila, ki so nastali po prvem prevodu v isti ciljni jezik (Susam-Sarajeva 2003: 2).

⁵ V angl. *Re-translation Hypothesis*.

in kmečki sloj) ter (2) kulturnospecifični izrazi s področja religije (zlasti tisti, ki se navezujejo na posamična duhovna gibanja).

2 Teoretični okvir

Teorijo posodabljanja prevodov, imenovano tudi hipoteza posodabljanja prevodov, so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja zasnovali francoski translatologi Bensimon (1990), Berman (1990) in Gambier (1994). Hipoteza posodabljanja prevodov vsak nadaljnji leposlovni prevod interpretira kot poskus »izboljšanja« prejšnjega prevoda, pri čemer se pojem »izboljšanje« definira na podlagi stopnje ohranitve tujega v prevodu. V skladu s hipotezo prvi prevodi zmanjšujejo tujost izvornika, da bi se lažje zasidrali v ciljnem literarnem sistemu ter dosegli čim širši krog bralcev, medtem ko si naslednji prevodi prizadevajo za ohranitev tujosti, ker je bralno občinstvo z izvornikom že seznanjeno in zato bolj odprto in dovzetno za sprejemanje novega, bolj potujenega besedila.⁶

Berman delovanje mehanizmov podomačitvenih in potujitvenih postopkov v posodobljenih prevodih razlaga na podlagi domneve, da je prevod zmeraj nedokončano dejanje, ki se lahko do določene mere dokonča ali »izboljša« le z nadaljnjimi prevodi. »Dokončanost« v tej interpretaciji pomeni zmeraj večjo rabo imitativnih potujevalnih postopkov, kar naj bi ciljnemu bralcu omogočilo pristnejši stik s tujostjo izhodiščnega besedila. Kasnejši prevodi naj bi poudarjali in izpostavljali prav »drugačnost« in tujost izvornika, s čimer bi avtomatsko postali »boljši« od prvih, podomačenih in adaptiranih prevodov (Berman 1995: 6–7).

Podobno razmišlja tudi Gambier, ki na podlagi podomačitvenih in potujitvenih postopkov izpostavlja zasnovano razmerje med prvim prevodom in nadaljnjimi prevodi. Prvi prevodi naj bi zmeraj težili k podomačitvi in prilagoditvi ciljnemu kulturnemu diskurzu, nadaljnji prevodi pa bi morali biti drugačni, narejeni z namenom »vrnitve k izvorniku« (Gambier 1994: 414).

Ob tem se postavlja vprašanje o nekoliko šibki zasnovi nekaterih domnev hipoteze posodabljanja prevodov, ki do neke mere uveljavlja idealistično paradigmo, da se večkrat prevedeno delo zmeraj »izboljšuje« in približuje izvorniku.

V slovenskem znanstvenem prostoru je mogoče zaslediti le nekaj razprav, ki se osredotočajo na analizo in ovrednotenje posodobljenih prevodov,⁷ pri čemer se nobena od njih ne sklicuje na t. i. hipotezo posodobljenih prevodov. V nadaljevanju prispevka opozarjamo na tiste, ki jih zaradi njihove odličnosti, analitičnosti, primerjalne širine, inovativnosti in širjenja novih obzorij ne bi smeli spregledati. Ob tem je treba dodati, da se avtorji v večini primerov osredinjajo na primerjalno analizo posameznih prevodov na mikrobeseidilni ravni.

⁶ Ena osrednjih težav pri preverjanju glavnih spoznanj hipoteze posodabljanja prevodov je pomanjkanje gradiva, saj so posodobitve leposlovnih prevodov, še posebej v manjših literarnih sistemih, prej izjema kot pravilo.

⁷ Omenimo tudi diplomsko delo Maje Pavšič z naslovom *Starec in morje: Primerjava starejšega in novejšega slovenskega prevoda* (2015).

Ena najstarejših razprav s tega področja je kratka študija Aleša Bergerja *Ponovni prevodi leposlovnih del*, v kateri ugotavlja, da prvo mesto najpogosteje ponovno prevedenih del zavzemajo dramska dela in poezija, najmanj pogosto ponovno prevedena pa so prozna dela; ponovni prevodi teh so posledica naročila založniške hiše (Berger 1963: 1344). Avtor ugotavlja, da se dela Dostojevskega tako v Sloveniji kot tudi v tujini velikokrat prevajajo na novo, kar utemeljuje z dejstvom, da sta pri tem avtorju slog in način pripovedovanja bistveni sestavni del umetnine – od prvega natisa prevodov pa po navadi mine že toliko časa, »da jih prekrijejo lektorski in uredniški posegi poznejših izdaj« (prav tam: 1345). Berger meni, da ima prvi prevod nesporno prednost, in to ne le zato, ker naj bi bil bolj podomačen, temveč zato, ker se publika nanj »naveže«.

Majda Stanovnik, avtorica monografije *Slovenski literarni prevod 1550–2000* (2005), v tem delu veliko pozornosti namenja tudi analizi ponovno prevedenih literarnih besedil, med drugim besedil Byrona, Puškina, Carrolla in Kafke. Avtorica ugotavlja, da je »časovna opredeljenost prevoda pogosto razdvojena zaradi prevajalčeve vezanosti na svojo sodobnost in hkrati na časovna določila izvirnika« (prav tam: 175). Podomačitev prevodov poveže predvsem z željo nekaterih prevajalcev »prvotno besedilo v prevodu kar najbolj prilagoditi bralcem svojega okolja in časa« (prav tam), torej s tendenco, ki se do neke mere sklada s hipotezo o posodabljanju prevodov.

Boris A. Novak v odlični študiji *Salto Immortale: Študije o prevajanju poezije* (2011) analizira različne pesniške prevode, med drugimi tudi posodobljene prevode pesmi F. G. Lorce in W. Whitmana. Osredotoča se predvsem na pesniško formo, in sicer na prevajanje prostega verza, verzifikacijske probleme ter ritmične in zvrstne izzive. Posamezne prevode vrednoti na mikrobeseidilni ravni.

Nekoliko provokativna in k diskusiji spodbujajoča je tudi razprava Marije Zlatnar Moe *Koliko Hamletov pravzaprav imamo: primerjava šestih slovenskih prevodov* (2016), v kateri avtorica analizira posamezne besedilne prvine v šestih slovenskih prevodih Hamleta, pri čemer se osredotoča na vsebino, pravopis oz. jezikovno raven. Čeprav rabi podomačitvenih in potujitvenih postopkov ne namenja veliko pozornosti, v sklepnem delu zaključuje, da »najnovejši prevod v marsičem pomeni vračanje k tradiciji ter besedilo znova obravnava z več spoštljivosti, upošteva pa tudi delo prejšnjih prevajalcev (Zlatnar Moe 2016: 28).

Veliko razprav v slovenskem prostoru pa se nanaša na podomačitvene in potujitvene postopke v prevodih. Med prevodoslovnimi razpravami v slovenskem znanstvenem prostoru, ki se posvečajo ravnotežju med delno ohranitvijo tujega konteksta in upoštevanjem norm ciljnih sistemov, moramo izpostaviti študijo Mete Grosman, v kateri ugotavlja, da je lahko »prevod narejen z namenom, da bi v ciljnim književnem sistemu učinkoval tako kot izvirna besedila. Lahko pa je narejen tudi v želji, da bi ciljnim bralcem posredoval čim bolj točne in neokrnjene predstave o izvirniku in izvorni kulturi, ter se zato ne ozira toliko na veljavne norme ciljnega sistema, marveč poskuša ohraniti obeležja tujosti in kulturne ter časovne odmaknjenosti« (Grosman 2004: 277–78).

V kontekstu razmisleka o možnosti potujevanja kot takšnega pa zasedimo tudi bolj skeptične percepcije. Martina Ožbot (2012: 58) piše, da si je »že v principu težko zamisliti, kako je mogoče izhodiščno kulturo kakorkoli avtentično predstaviti s pomočjo elementov ciljne kulture«. Potemtakem je »jezikovno potujevanje vprašljivo kot sredstvo, ki naj bi ciljnemu bralcu omogočilo pristnejši stik s tujostjo izhodiščnega besedila, saj zadeva preveč parcialne enote, tj. posamezne elemente danega besedila, ki so za ciljnega bralca, če ta izhodiščne kulture поблиže ne pozna, dekontekstualizirani in mu kot takšni te kulture ne morejo verodostojno približati« (prav tam: 59). To pomeni, da je prevod nujno temeljno drugačen od izvirnika in da slednjega vedno predstavlja skozi prizmo tega, kar je ciljnemu bralcu bolj ali manj domače.

Prevajanje je vsekakor proces, ki ga je težko objektivno oceniti, saj zmeraj ostaja odprto tudi vprašanje, do kolikšne mere je bil prevajalec izpostavljen pritiskom literarnih urednikov in lektorjev, ki lahko »zaradi pozicije moči, ki jo imajo posredniki v založniških institucijah, svoje norme vsiljujejo prevajalcem« (Mahkota 1997: 91).

3 Tematski sklop: Življenje in socialni ustroj ruske družbe v devetnajstem stoletju – plemstvo in kmečki sloj

V besedilu najdemo številna poimenovanja, ki se nanašajo na socialni ustroj ruske družbe v devetnajstem stoletju, še zlasti na njen plemiški in kmečki sloj. Ker v slovenskem jeziku obstaja sorodno izrazje, sta prevajalca lahko uporabila direktne prevajalske postopke, tako da je večina poimenovanj prevedena dobesedno. Opisni prevodi ali prevodi z obćim pojmom se pojavljajo le v nekaterih primerih. Zanimivo pa je, da v tem sklopu ni najti primerov neposrednega prenosa izvirnega izraza s pomočjo prećrkovanja.

Najveć nedoslednosti v obeh prevodih je mogoće zaslediti pri prevajanju izraza помещик (Dostojevski 1982: 7, 8, 12, 35, 42, 43, 58, 112), ki v izvorniku opisuje plemiškega veleposestnika in se večkrat ponovi v bližnji besedilni sosećini. Direktni prenos izraza s pomoćjo transliteracije sicer ne bi smel povzročiti semantičnega neskladja, saj izraz *pomešćik* najdemo v SSKJ. Slovar izraz razlaga kot »v carski Rusiji plemiški veleposestnik«. Nedosledna raba kulturnih nadomestkov prevajalcev ni najbolj jasna, predvidevamo pa, da bralcev nista želela sooćiti z izrazom, ki je v slovenskem kulturnem prostoru manj znan in bi lahko otežil bralćevo razumevanje.

Levstik sicer sledi vzorcu ponavljanja, toda mestoma je opaziti nerazložljiva odstopanja. Tako je denimo v prvem poglavju dvakrat uporabil izraz *grašćak* (1979: 9), že čez nekaj vrstic pa opisni prevod »njegovo posestvo je bilo hudo majhno« (1979: 9) za prevod izvirnega izraza маленький помещик, kar dobesedno pomeni 'majhen pomešćik'. Ko je v nadaljevanju besedila prevajal množinsko obliko помещики, se je odloćil za izraz *posestniki* (1979: 13), pri prevajanju izraza происходил из помещиков pa za *potomec veleposestniškega rodu* (1979: 37); kasneje se je vnović vrnil k izrazu *grašćak* (1979: 44; 45; 60; 115). Semantićna polja izrazov *pomešćik* in *grašćak* so si sicer blizu, problematićna je predvsem prevajalćeva nedoslednost pri prevajanju

tega izraza. Kraševce je bil v svojem prevodu doslednejši, saj se je dvakrat odločil za izraz *posestnik* (2010: 13), medtem ko je besedno zvezo маленький помещик prevedel opisno kot »njegovo posestvo je bilo zelo majhno« (2010: 13). V nadaljevanju je množinsko obliko помещики prevedel opisno kot *plemiški rod* (2010: 14), večbesedni izraz происходил из помещиков pa kot »izviral iz posestniške družine« (2013: 38). Kasneje se je vnovič vrnil k izrazu *posestnik* (2010: 44, 45, 58, 108). Težava v Kraševčevem prevodu je predvsem v vsebinski neskladnosti, saj se izvorni izraz nanaša na osebo plemiškega rodu, izraz *posestnik* pa je splošnejši in ne ohranja vseh konotacij izvirnika. V izvirniku razvidna družbenosocialna dimenzija se v prevodu namreč izmuzne. Čeprav je naloga prevajalca pri prevajanju kulturnospecifičnih izrazov še posebej težka, bi se v tem primeru izvirnemu pomenu morda še najbolj približali z izrazom *plemiški veleposestnik*.

Žensko obliko istega leksema помещица (Dostojevski 1982: 65) je Levstik prevedel z *graščakinja* (1979: 67), Kraševce pa s *posestnica* (2010: 65). V Kraševčevem prevodu je mogoče vnovič zaslediti določeno semantično neskladje, saj izraz *posestnica* ne aludira na pripadnost višjemu družbenemu razredu do iste mere kot izvorni izraz.

Določeno semantično nedoslednost je mogoče opaziti tudi pri prevodu izraza барыня (Dostojevski 1982: 13), ki v izvirniku označuje osebo ženskega spola iz višjega družbenega razreda, lahko pa ima tudi nekoliko ironično konotacijo, in sicer vzvišena, bogata, razvajena ženska. Levstik se je dvakrat odločil za podomačitev *gospa* (1979: 14, 47), enkrat pa za podomačeni izraz *dama* (1979: 47). Tudi če upoštevamo čas nastanka prevoda, ko je leksem *gospa* vseboval širše semantične dimenzije, posplošitev ni popolnoma skladna z izvirnikom, saj ne aludira na pripadnost osebe višjemu družbenemu razredu.

V Kraševčevem prevodu se pojavljajo tri prevodne različice, in sicer *plemkinja* (2010: 18), *posestnica gospa* (2010: 47) in *gospa* (2010: 47). Čeprav naj nedoslednost pri prevajanju teh izrazov, izkazana v obeh prevodih, ne bi vplivala na razumevanje in interpretacijo besedila, je lahko z vidika sledenja avtorjevemu slogu kljub temu problematična. Določeno stopnjo omilitve izvirnega izraza opazimo pri prevajanju dvobesednega leksema старуха самодурка (Dostojevski 1982: 15). Levstik ga je prevedel kot *neznosna in trmoglava starka* (1979: 16), Kraševce pa kot *neznosno muhasta starka* (2010: 20). V obeh prevodih je prišlo do zožitve izvirnega pomena. Čeprav prevoda težiata k tesnemu vsebinskemu povzemanju izvornega izraza, izvorno poimenovanje vendarle sugerira, da gre za osebo, ki ni samo muhasta in trmoglava, temveč je tudi neusmiljena, vase zagledana in ima zaničujoč in poniževalen odnos do drugih. Nadomestitev samostalnika s pridevniki, ki povzemajo osebnostne lastnosti, zagotovo ni sporna, saj se lahko prevajalčeva odločitev utemelji z odsotnostjo ustreznega izraza v slovenščini, toda v tem primeru se izgubi pomembna semantična konotacija. Omenjeni izraz ima namreč v izvirniku ekspresiven in slabšalen pomen. Prvič se pojavi v delu besedila, ki opisuje nesrečno mladost Aljošine matere, ki jo je kot siroto vzgajala незнонейшая самодурка. Zaradi njenega okrutnega in nepravičnega ravnanja je dekle celo poskušalo narediti samomor. Tragična zgodba Aljošine matere,

ki je kasneje zaznamovala Aljošin odnos z očetom ter njegovo prostovoljno duhovno kalvarijo, se je pričela v njenem otroštvu in mladosti, ko je bila prepuščena na milost in nemilost krute, vase zagledane ženske. Izraz je v izvornem besedilu semantično zelo bogat, medtem ko je izvorni pomen v prevodih nekoliko omiljen. Morda bi bil ustrežnejši prevodni izraz *tiranka*, in sicer v kombinaciji s pridevniki, za katere sta se odločila prevajalca.

Iz spodnje tabele je razvidno, v katerih primerih obravnavanega tematskega sklopa sta se prevajalca odločila za rabo enakih prevodnih ustreznic.

Dostojevski	Levstik in Kraševc
Уезд (1982: 8)	okrožje (Levstik 1979: 9; Kraševc 2010: 13)
Приживальщик (1982: 8)	prisklednik (Levstik 1979: 10; Kraševc 2010: 14)
Приживалка (1982: 9)	prisklednica (Levstik 1979: 18; Kraševc 2010: 21)
Губерния (1982: 9)	gubernija (Levstik 1979: 11; Kraševc 2010: 15)
Дворовая изба (1982: 12)	poselska hiša (Levstik 1979: 13; Kraševc 2010: 17)
Имение (1982: 12)	posestvo (Levstik 1979: 9; Kraševc 2010: 13)
Тысяча душ (1982: 13)	tisoč duš (Levstik 1979: 13; Kraševc 2010: 17)
Предводитель дворянства (1982: 17)	načelnik plemstva (Levstik 1979: 19; Kraševc 2010: 22)
Кликуша (1982: 15)	krikulja (Levstik 1979: 17; Kraševc 2010: 21)
Деревенская баба (1982: 16)	kmetica (Levstik 1979: 17; Kraševc 2010: 18)

Za interpretacijo besedila pri slovenskem bralcu je lahko problematičen predvsem izraz *кликлуша*, ki se v prvih dveh knjigah izvornika pojavi večkrat in med drugim opisuje tudi Aljošino mamo. V izvorniku se nanaša na medicinski pojav, ki je dodobra prepojen z vraževerjem. Označuje osebo ženskega spola, nagnjeno k histeričnim izpadom, ki jih spremljajo nenavadni zvoki in ekspresivna gestikulacija, domnevno zaradi obsedenosti s hudičem. V svojih spominih iz otroštva Aljoša materine histerične napade asociira s podobo device Marije, njegov oče pa ga večkrat sarkastično primerja z materjo, ki je bila po njegovem mnenju duševno bolna in usmiljenja vredna ženska. V skladu z ruskim vraževerjem se obsedena oseba med napadi pogovarja v imenu hudiča in prav zato v prvi knjigi romana *кликлуше* pripeljejo v cerkev k starcu Zosimu, da jih ozdravi. V prevodu se tovrstna asociacija popolnoma izgubi. Slovenski izraz *krikulja* namreč nima zgodovinske ali medicinske konotacije. Bralci so v prevodu do neke mere prikrajšani za pomembno semantično fineso, saj lahko sklepajo, da gre

le za osebo, ki kriči.⁸ Alternativa bi lahko bila znotrajbesedilna eksplikacija, denimo *obsedena krikulja* ali *blazna krikulja*, morda tudi razlaga pomena z zunajbesedilno opombo. Neposredni prenos izraza s pomočjo transliteracije ne bi bil smiseln, saj bi ga lahko bralec zamešal z izrazom *kljukuša*, ki ima drugačen pomen. Izraz Тысяча душ, ki sta ga oba prevajalca prevedla dobesedno, tj. kot *tisoč duš*, lahko povzroča določene težave pri razumevanju,⁹ saj se nanaša na število oseb obeh spolov, ki so bili v lasti veleposestnikov in katerih družbeni status je bil enak suženjskemu. V vsakdanjem govoru so te osebe imenovali *duše*. Prevajalec težko elegantno razreši vse morebitne nejasnosti brez odvečnega števila opomb ali zunajtekstovnih komentarjev, v tem primeru pa je iz konteksta vsekakor razvidno, da se pojem nanaša na premoženje in imetje. Ob tem velja izpostaviti Mozetičevo misel, da se v nasprotju s prevajalskimi postopki, ki omogočajo, da prevod učinkuje kot izvorni tekst, z direktno prevzetimi ali prevedenimi izrazi iz izhodiščnega besedila »v prevod prenese izvornikov kolorit« (Mozetič 1997: 234). Težavo vidi v tem, da ta postopek terja od bralca dobro poznavanje tujejezičnega okolja, ob pomanjkanju tega znanja pa lahko oteži proces branja. Ko Mozetič piše, da »literarno prevajanje ni le umetniška, marveč tudi akademska dejavnost, saj predpostavlja tako študijski pristop kot ogromno filološko, kulturološko, leksikološko in enciklopedično znanje« (prav tam: 64), ne misli samo na znanje, ki ga mora imeti prevajalec, temveč tudi na znanje, ki bi ga moral prevod posredovati bralcu.

4 Tematski sklop: Kulturnospecifični izrazi s področja religije

Rezultati analize so pokazali, da sta oba prevajalca v večini analiziranih primerov uspešno uporabila strategijo dobesednega prevoda.

Dostojevski	Levstik	Kraševc
Послушник (1982: 28)	novinec (1979: 30)	novic (2010: 32)
Инок (1982: 29)	menih (1979: 31)	menih (2010: 33)
мощи святых угодников (1982: 33)	relikviji svetih mož (1979: 35)	relikviji svetih mož (2010: 36)
Келья (1982: 35)	celica (1979: 37)	celica (2010: 38)
обедня (1982: 40)	pozna služba božja (1979: 43)	pozna maša (2010: 43)
подгорная слободка (1982: 29)	predmestana pristavica (1979: 31)	primestna pristavica (2010: 32)
страстотерпец (1982: 34)	sveti mučenik (1979: 36)	sveti trpin (2010: 37)

⁸ Besede *krikulja* slovenski slovarji ne beležijo.

⁹ Če bralec pozna povest N. V. Gogolja *Mrtve duše*, z interpretacijo izraza ne bi smel imeti težav.

Иеромонаха (1982: 45)	menih-samotar (1979: 48)	menih duhovnik (2010: 48)
на помин души (1982: 28)	za bilje v spomin svoje soproge (1979: 29)	za zadušnico po svoji soprogi (2010: 31)
В ряске послушника (1982: 22)	v halji samostanskega novinca (1979: 23)	v talarju novica (2010: 25)
Родимец (1982: 57)	božjast (1979: 58)	božjast (2010: 59)

Toda kljub doslednosti in domiselnosti prevajalcev v prevodih ni mogoče prezreti nekaterih semantičnih neustreznosti, predvsem pri prevajanju semantično-sintaktičnih enot, ki kažejo težnjo iskanja ravnovesja med ohranjanjem določil izvornika in približevanjem tujega okolja slovenskemu bralcu.

Semantično nedoslednost je mogoče zaslediti pri prevodu izraza богомолье (Dostojevski 1982: 58), ki ga je Levstik prevedel kot *pobožnost* (1979: 59), Kraševc pa nekoliko splošneje kot *molitve* (2010: 57). Pomen izvornega izraza je 'romanje', česar pa bralec iz slovenskih prevodov, v katerih je izvorno semantično polje precej razširjeno, ne more razbrati. V prevodu manjka ena pomembnejših semantičnih sestavin izvornika, in sicer sklicevanje na dolgo pešpot, katere končni cilj je obisk kraja, zaznamovanega z božanskim. Razlogi, zakaj sta se prevajalca izognila dobesednemu prevodu, niso najbolj jasni, še posebej zato, ker sta izraz богомольцы, ki se v besedilu pojavlja nekoliko prej, oba ustrezno prevedla kot *romarji* (Levstik 1979: 35; Kraševc 2010: 36).

Največje razhajanje je opaziti pri prevodu izraza Юродивый (Dostojevski 1982: 27), ki ga je Levstik prevedel kot *prismuknjen mladenič* (1979: 29), Kraševc pa kot *nekam slaboumni mladenič* (2013: 27). V nadaljevanju besedila sta se prevajalca odločila še za poimenovanji *pravi slaboumnež* (Levstik 1979: 52) in *božji ubožec* (Kraševc 2010: 52), ob koncu prve knjige pa zasledimo še izraza *slaboumen* pri Levstiku (1979: 48) in *božji ubožec* pri Kraševcu (2010: 47). Izvirni izraz se nanaša na posebneža, čigar mentalna zaostalost izvira iz božjega namena. V Rusiji so юродивые uživali poseben status, po katerem so se razlikovali od mentalno bolnih ali obsedenih. Njihova posebnost je izvirala iz božjega daru in izraz nikakor ni imel slabšalnega prizvoka, kot ga ima zlasti v Levstikovem prevodu. V slovenski kulturi enakoverden pojem s podobno širokim semantičnem poljem ne obstaja.¹⁰ Naloga prevajalca je zaradi nekompatibilnosti kulturnih sistemov zato precej otežena. Levstik se je namreč osredotočil le na en pomen, in sicer slaboumnost. V njegovem prevodu ni mogoče zaslediti konotacij na božji namen in sploh na povezavo z božanskim, kar je odlikovalo юродивого. Zaradi izgube semantičnih vezi med izvornim in prevodnim izrazom lahko bralec dobi vtis, da je z izrazom юродивый mišljen le mentalno bolni človek,

¹⁰ V filozofsko-religioznih besedilih, kjer je očitno, da ne gre za slabšalni pomen (tudi tako ga včasih Rusi uporabljajo – kot *bebček* itd.), se юродивый načeloma prevaja kot *norec* v *Kristusu* ali *sveti norec*.

kar zagotovo vpliva na interpretacijsko polje – tudi Aljoša Karamazov je namreč *родивый*. Toda v izvorniku to poimenovanje nikakor ne aludira na Aljoševe duševne težave, temveč predvsem na njegovo posebno vlogo in poslanstvo.

V enem ali ponekod v obeh prevodih najdemo tudi nekaj primerov ohranitve tujih prvin, ki so vsekakor funkcionalne in kot take prispevajo k nazornejši predstavitvi izhodiščne kulture.

Strategijo prenosa izvirnega izraza s prečrkovanjem, imenovano tudi »imitativna in s tem potujitvena« (Vear 2013: 54), je mogoče opaziti npr. pri prevodu izraza *скита*; tega je prevajalec razložil v zunajbesedilni opombi kot *samostansko celico*, *samostan* (Levstik 1979: 30).¹¹ Kraševac se je v tem primeru odločil za opisni prevod *samostansko samotišče* (2010: 32).

Strategijo delne transliteracije je pri Levstiku opaziti tudi pri prevodu večbese- dnega poimenovanja »в знаменитой пустыне, Козельской Оптиной« (Dostojevski 1982: 35), ki se nanaša na moški samostan Pustinja Kozeljska Optina; prevajalec ga je prevedel kot »v neki znameniti samostanski pustinji, Kozeljski optini« (1979: 37), Kraševac pa se je v tem primeru odločil za okrajšavo, opremljeno z znotrajbesedilno eksplikacijo, in sicer »v znamenitem Kozelskem samostanu« (2010: 36), pri čemer je opustil sklicevanje na *samostansko pustinjo*. Levstikova transliteracija, s katero ohrani izvorno poimenovanje, se v tem primeru izkaže kot primernejša prevajalska strategija, saj se prevajalec s tem izogne nepotrebnim okrajšavam in ohrani vse prvine izvornika.

Strategijo transliteracije pa sta oba prevajalca uporabila pri prevodu izvirnega iz- raza *starec* (Levstik 1979: 31, Kraševac 2010: 32), ki označuje menihe z močnim du- hovnim izkustvom in darom svetovanja ter zdravljenja.¹² Zaradi pomembnosti izraza za številna izhodiščna tematska vozlišča romana je nujno, da se slovenski bralec zave, da v izvorniku ni mišljena oseba, ki je samo stara.¹³ Tak nesporazum bi namreč lahko temeljito spremenil avtorjevo distinkcijo. V tem primeru znotrajbesedilna eksplikaci- ja ne bi bila primerna, saj bi zahtevala precejšnjo razširitev prevoda, primernejša bi morda bila kakšna opomba. Za strategijo transliteracije sta se oba prevajalca odločila tudi pri prenosu izraza *старчество* (Dostojevski 1982: 32), ki se nanaša na posebno duhovno gibanje. Prečrkovala sta ga v *starčestvo* (Levstik 1979: 34 in Kraševac 2010: 55).

V zgodovinskem kontekstu romana, ko se avtor sklicuje na številne materialne in duhovne stiske, ki jih je v svoji zgodovini doživela Rusija in zaradi katerih je *starčestvo* tonilo v pozabo, se pojavljajo tudi številne zgodovinske reference, ki sta

¹¹ Zunajbesedilne opombe so sicer v obeh prevodih zelo redke. V prvih dveh knjigah se denimo ista zunajbesedilna opomba pojavi samo ob prevodu izraza *исправник* – *izpravnik* 'načelnik okrožne policije' (Levstik 1979: 51; Kraševac 2010: 53).

¹² Eden osrednjih likov romana je *starec* Zosima.

¹³ Ta je v ruščini poimenovana z izrazom *старик*.

jih prevajalca ponekod odtujila, ponekod pa približala bralcem. Tako sta se oba prevajalca pri prevodu izvirnega poimenovanja раскол (Dostojevski 1982: 49) odločila za transliteracijo *razkol* (Levstik 1979: 50, Kraševac 2010: 49), s tem pa sta tekst nekoliko odtujila. Če želimo, da v tem primeru bralec ustrezno interpretira kontekst, potem mora biti seznanjen z zgodovinsko situacijo, na katero aludira Dostojevski, in sicer z družbeno-religioznim gibanjem v sedemnajstem stoletju, ko »so bili iz ruske cerkve izobčeni t. i. razkolniki, ki so se zavzemali za ohranitev pretekle staroruske tradicije tako v bogoslužju kakor tudi v pismenosti in celo v vsakdanjem življenju« (Zajc 2009: 172). Referenco, ki je razumljiva vsakemu ruskemu bralcu, sta prevajalca ohranila, toda v tem primeru pomen tuje prvine iz konteksta ni razviden, zato je težko pričakovati, da slovenski bralec ta pojem, ki se sicer večkrat omenja v ruski zgodovinski in leposlovni književnosti, pozna. Kot morebitna rešitev se kaže razlaga bodisi s sprotno bodisi s končno zunajbesedilno opombo. Raba zunajbesedilnih opomb je v sodobni prevajalski praksi še zmeraj predmet številnih razprav, saj lahko preverjanje zapisanega v opombi zmoti bralni proces, a po drugi strani zmanjša možnost morebitnega nerazumevanja konteksta. Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da bi prepogosta uporaba zunajbesedilne eksplikacije oz. »enciklopedična oprema prevodnega besedila« (Mozetič 1997: 64) zahtevala veliko časa in raziskovanja.

V istem zgodovinskem kontekstu se pojavlja še izraz Татарщина (Dostojevski 1982: 32), ki ga je Levstik prečrkoval v *tatarščina* (1979: 34), Kraševac pa je uporabil strategijo posplošitve in ga je prevedel kot *Tatari* (2010: 36). Pojem se nanaša na zgodovinsko obdobje, ko je bila Rusija pod oblastjo Tatarov. Raba transliteracije v Levstikovem prevodu je nekoliko problematična, saj izraz, ki ga je uporabil, pomeni tudi tatarski jezik. V tem primeru bi bila boljša znotrajbesedilna eksplikacija *oblast Tatarov*.

Podobna interpretacijska težava se lahko pojavi tudi v primeru izraza Смыта (Dostojevski 1982: 33), ki sta ga oba prevajalca prevedla dobesedno kot *homatija* (Levstik 1979: 35; Kraševac 2010: 36). Izvirni izraz ima ožji semantični pomen in se nanaša na točno določeno obdobje v ruski zgodovini, in sicer na obdobje med letoma 1598 in 1613. Ustreznejša bi bila znotrajbesedilna eksplikacija *zgodovinska homatija* ali morda celo zunajbesedilna opomba.

5 Sklep

Pri analizi slovenskih prevodov romana *Bratje Karamazovi* opazamo, da je obema prevajalcema v prvih dveh knjigah uspelo ohraniti sporočilno zgodovinsko in kulturno zaznamovano distinkcijo izvirnika. Večina kulturnospecifičnih elementov je ustrezno prevedena, pri čemer nismo opazili prevajalskih napak ali izpustov.

Izsledki analize kažejo, da osrednja trditev t. i. hipoteze posodobljenih prevodov, da je prvi prevod zmeraj bolj podomačen, transparenten, da se zgleduje po ciljni kulturi in da se prevajalec večkrat poslužuje podomačitvenih postopkov, v primeru slovenskih prevodov romana Dostojevskega ne drži, saj rabo podomačitvenih strategij v enaki meri zasledimo v obeh prevodih, mestoma celo v istih primerih.

Kot je razvidno iz primerjalne analize, se tako Levstik kot tudi Kraševc v določenih primerih ozirata na veljavne norme ciljnega sistema. Tako kot Levstik je tudi Kraševc nekatere kulturnospecifične elemente (npr. помещик, юродивый, самодурка) prevedel opisno in jih tako prilagodil ciljni publiki, ni pa jih skušal ohraniti z rabo direktnih citatnih postopkov, npr. s pomočjo transliteracije. V nekaterih primerih pa noben od prevajalcev prvin izvirne kulture ne prilagaja ciljnemu bralcu. Od norm ciljnega sistema se nekoliko oddaljita: (a) z dobesednim prevodom (npr. *celica, menih, novinec*) ali (b) s transliteracijo (npr. *skit, razkol, starec, starčestvo*).

Vsekakor ni mogoče trditi, da je Kraševčev prevod veliko bolj potujen od Levstikovega. Oba prevajalca sta se usmerila v oblikovanje prevodov, ki interpretativnih zmožnosti ciljnega bralca ne podcenjujejo, obenem pa sta se izognila morebitnim sporočilnim odklikom.

Nadaljnji prevod torej ni nujno obsojen na ohranitev tujosti. Raba podomačitvenih ali potujitvenih postopkov je zgodovinska in razvojna spremenljivka, za uspešen prevod pa je zmeraj pomembno, da prevajalec vzpostavi pravilno razmerje med tujim in domačim ter upošteva in spoštuje zavest kaj je sprejemljivo v ciljni kulturi (Touy 1995: 56–57). V obeh prevedenih delih je mogoče opaziti sledove takšne zavesti. Čeprav sta si prevajalca po eni strani prizadevala ohraniti kulturno, zgodovinsko in religiozno zaznamovanost besedila, kar je razvidno iz navedenih primerov direktnega prevoda in transliteracije, sta nekatere jezikovne sestavine poslovenila in s tem poskrbela za večjo vraščenost prevoda v slovenski prostor. Ob tem bralca nista prikrajšala za številne slogovne vrednosti izvirnika, saj se nista osredotočila samo na prenos vsebinskih, temveč tudi izraznih sestavin. Čeprav so v obeh prevodih primeri določenih semantičnih neskladnosti ali zoženja izvirnega semantičnega polja, so tovrstni premiki skoraj neizogibni, saj sta se oba prevajalca trudila, da bi izvirniku poiskala takšne ekvivalente, ki bi slovenskemu bralcu omogočili razumevanje konteksta in ne bi otežili bralnega in interpretacijskega procesa.

Sklenemo lahko, da do neke mere drži, da so prvi prevodi bolj usmerjeni k ciljni publiki in posledično jasneje artikulirajo ali razlagajo tujo kulturo v želji po čim bolj transparentnem in razumljivem prevodu, ki zaradi adaptacije in podomačitve deluje bolj domače ali pa je preprosto lažji za branje in interpretacijo. Toda izbire podomačitvenih ali potujitvenih prevajalskih postopkov niso nujno samodejne, lahko so namreč tudi sugerirane ali celo vsiljene. Odvisne so od volje, interpretacijskih in drugih kognitivnih sposobnosti prevajalca, potreb in zahtev ciljnega literarnega diskurza, uredniške politike in številnih drugih okoliščin, saj nanje vplivajo tudi zahteve knjižnega trga in domače kulturno premoženje. Zato je trditev, da je prvi prevod zmeraj bolj podomačen, nadaljnji prevod pa obvezno bolj potujen in bližji izvirniku, zagotovo preradikalno zastavljena, kar so pokazali tudi rezultati opravljene analize.

VIRI IN LITERATURA

- Paul BENSIMON, 1990: Présentation. *Palimpsestes* XIII (4). ix–xiii.
- Aleš BERGER, 1963: Ponovni prevodi leposlovnih del. *Sodobnost* 76/11. 1343–47.
- Antoine BERMAN, 1995: *Pour une critique des traductions: John Donne*. Pariz: Gallimard.
- Fjodor DOSTOJEVSKI, 1982: *Bratja Karamazovi*. Moskva: Pravda.
- , 1979: *Bratje Karamazovi*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: DZS.
- , 2010: *Bratje Karamazovi: Roman v štirih delih z epilgom*. Prev. B. Kraševc. Ljubljana: CZ.
- , 1929: *Selo Stepančikovo in njeni prebivalci*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- , 1912: *Zapiski iz mrtvega doma*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: SM.
- , 1962: *Zapiski iz mrtvega doma; Zapiski iz podpodja*. Prev. J. Moder. Ljubljana: DZS.
- , 1908: *Zločin in kazen*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: I. Kleinmayr & F. Bamberg.
- , 1997: *Zločin in kazen*. Prev. M. Poljanec. Ljubljana: MK.
- , 1996: *Zločin in kazen*. Prev. V. Levstik, posodobil in ur. V. Cuderman. Ljubljana: DZS.
- , 1972: *Stričkove sanje in druge povesti*. Prev. V. Brnčić idr. Ljubljana: DZS.
- , 1919: *Besi*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- , 1960: *Besi*. Prev. J. Moder. Ljubljana: DZS.
- , 1985: *Besi*. Dramatizacija in priredba D. Jovanović. Ljubljana: [s. n.].
- , 1960: *Idiot*. Prev. J. Moder. Ljubljana: DZS.
- , 2013: *Idiot*. Prev. D. Bajt. Ljubljana: Modrijan.
- , 1958: *Izpoved mladega človeka*. Prev. J. Moder. Ljubljana: DZS.
- , 1954: *Bedni ljudje*. Prev. A. Glazer. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- , 1907: *Ponižani in razžaljeni*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- , 1958: *Ponižani in razžaljeni*. Prev. S. Šali. Ljubljana: DZS.
- , 2017: *Ponižani in razžaljeni*. Prev. B. Kraševc. Ljubljana: MK.
- , 1966: *Mladič*. Prev. J. Moder. Ljubljana: CZ.
- , 1991: *Srečelovec*. Prev. D. Bajt. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
- , 1995: *Zapiski iz podtalja*. Prev. J. Moder. Ljubljana: Karantanija.
- , 2017: *Zapiski iz podtalja*. Prev. U. Zabukovec. Ljubljana: Beletrina.
- , 2007: *Nespodobna anekdota*. Prev. U. Zabukovec. Ljubljana: Študentska založba.
- , 1970: *Mali junak: izbor kratke proze*. Prev. J. Vidmar idr. Ljubljana: MK.
- , 1929: *Selo Stepančikovo in njegovi prebivalci: Humorističen roman*. Prev. V. Levstik. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- , 1979: *Stepančikovo in njegovi prebivalci: Iz zapiskov neznanca*. Prev. J. Moder. Ljubljana: DZS.
- , 1977: *Netočka Nezvanova*. Prev. S. Šali. Ljubljana: MK.
- , 2007: *Dnevnik pisatelja 1: Izbor kratke proze in esejev*. Prev. U. Zabukovec. Ljubljana: Študentska založba (Beletrina).
- , 2007: *Dnevnik pisatelja 2: Izbor publicističnih besedil*. Prev. B. Kraševc. Ljubljana: Študentska založba.

- Yves GAMBIER, 1994: La Retraduction, re Tour et de Tour. *Meta* 39. 413–17.
- Meta GROSAN, 1997: Književni prevod kot oblika medkulturnega posredovanja leposlovja. *Književni prevod*. Ur. M. Grosman, U. Mozetič. Ljubljana: ZIFF. 11–56.
- , 2004: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: ZIFF.
- Sandra KRKOČ, 2010: Intervju z Borutom Kraševcem, prevajalcem Dostojevskega: Prevajalski boj v srednje težki kategoriji. *Dnevnik*, 29. 12. 2010. Na spletu.
- Tina МАНКОВА, 1997: Problem kulturnospecifične obarvanosti besedila pri prevajanju romana *Paddy Clarke Ha Ha Ha*. *Književni prevod*. Ur. M. Grosman, U. Mozetič. Ljubljana: ZIFF. 89–99.
- Uroš MOZETIČ, 1997: Problemi prevajanja angleških in ameriških leposlovnih besedil. *Književni prevod*. Ur. M. Grosman, U. Mozetič. Ljubljana: ZIFF. 57–75.
- Boris A. NOVAK, 2011: *Salto immortale: Študije o prevajanju poezije*. Ljubljana: ZRC.
- Martina OŽBOT, 2012: *Prevodne zgodbe: Poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirom na slovensko-italijanske odnose*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Sebnem SUSAM-SARAYEVA, 2003: Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories. *Target* 15. 1–36.
- Gideon TOURY, 1995: *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/ Filadelfija: John Benjamins.
- Majda STANOVNIK, 2005: *Slovenski literarni prevod: 1550–2000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ivan VERČ, 2010: *Razumevanje jezikov književnosti*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Neža ZAJC, 2009: Žitje Protopopa Avvakuma: *Ruska tradicija na preizkušnji*. Ljubljana: ZRC.
- Marija ZLATNAR MOE 2016: Koliko Hamletov pravzaprav imamo: primerjava šestih slovenskih prevodov. *Iz jezika v jezik: slovenščina v prevodih*. Ur. A. Žele. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Zbornik slavističnega društva Slovenije, 27). 21–31.

SUMMARY

The current analysis focuses on rendering culturally specific items in re-translation of F. M. Dostoevsky's novel *The Brothers Karamazov*, which has so far been translated into Slovene twice by Vladimir Levstik and Borut Krasavec. As a true reflection of life during that period, the novel contains numerous culturally specific elements that are essential for interpretation. The emphasis in the analysis is on translations of cultural elements related to religion and social aspects of Russian society in the nineteenth century in the first two books of the novel. The analysis seeks to evaluate the "Re-translation Hypothesis," which interprets each subsequent translation as more foreignized and closer to the original, unlike the first translation, which is supposedly more domesticated and closer to the target culture.

We analyzed both translations on the micro-linguistic level and assessed the domesticating and foreignizing strategies used by both translators and, consequently, the degree of closeness to the original. The results of the analysis contradicted the main assumption of the "Re-translation Hypothesis," as the results demonstrate that both translators used similar foreignizing and

domesticating strategies, sometimes when rendering the same culturally specific terms. It is impossible to claim that Krashevec's translation is more foreignized. Both translations are consistent, do not seek to minimize or omit culturally specific terms, and are close to the original. In other words, the Retranslation Hypothesis is not confirmed by the findings, at least as far as the above-mentioned groups of culturally specific terms are concerned.

